

Олена Василівна ГАРАЩУК

доктор економічних наук, професор,
завідувач сектору взаємодії з громадськістю та ЗМІ і міжнародного співробітництва відділу
організаційно-інформаційного забезпечення та роботи з персоналом,
Державна інспекція навчальних закладів України
E-mail: mon7@ukr.net

**СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Гарашук, О. В. Соціальна складова національної безпеки та сталого розвитку в умовах глобалізації / Олена Василівна Гарашук // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 1. – С. 28-34. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті зазначено, що в країні відбуваються значні трансформаційні процеси, які впливають на стан безпеки. Наголошено, що з розвитком науково-технічного прогресу кількість загроз і небезпек не зменшується. При цьому розкривається суть феномену «небезпека». Здійснено емпіричні дослідження на основі аналізу проблем, пов'язаних із забезпеченням необхідної безпеки людей. Встановлено, що в Україні останнім часом значно зросла організована злочинність, у тому числі кіберзлочинність, що негативно позначається на гарантуванні національної безпеки та сталого розвитку. Виокремлено низку чинників, які є потенційною загрозою національній безпеці. Здійснено групування можливих небезпек. Охарактеризовано суть поняття «соціальна безпека». Доведено, що на її стан впливають рівень розвитку економіки, ефективність соціальної політики держави та державного регулювання соціального розвитку. Обґрунтовано висновки про те, що формування національної та соціальної безпеки, сталий розвиток пов'язані із дотриманням соціальних стандартів, розробкою та здійсненням збалансованої соціо-еколого-економічної політики, яка передбачала б активне використання новітніх виробничих технологій, зведення до мінімуму обсягів шкідливих викидів у довкілля, посилення ролі держави у розв'язанні соціально-економічних проблем та сталого розвитку.

Ключові слова: загроза; національна безпека; соціальна безпека; соціальна сфера; сталий розвиток.

Olena Vasylivna GARASHCHUK

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Head,
Sector of Public Relations and the Media and International Cooperation,
Department of Organizational and Information Support and Work with the Staff,
State Inspection of Educational Institutions of Ukraine
E-mail: mon7@ukr.net

**THE SOCIAL COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY AND
SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION**

Abstract

The article notes that significant transformation processes are taking place in the country. They affect the state of security. It is noted that with the development of scientific and technological progress the number of threats and dangers does not decrease. At the same time, the essence of the phenomenon of "danger" is revealed. Empirical studies have been carried out on the basis of an analysis of problems related to ensuring the necessary safety of people. It is established that in recent times organized crime, including cybercrime, has spread widely in Ukraine. It has a negative impact on ensuring national security and sustainable development. A number of factors have been singled out. They are a potential threat to national security. Groups of possible dangers are determined. Summarizing the opinions of scientists, the essence of the concept of "social security" is characterized. It is

emphasized that its state is influenced by the level of economic development, the effectiveness of social policy of the state and state regulation of social development. The authors have grounded the formation of national and social security, have proved that sustainable development is connected with the observance of social standards; have considered the development and implementation of a balanced social and environmental and economic policy. This policy would involve active use of the latest production technologies, minimizing the amount of harmful emissions to the environment, strengthening the role of the state in solving social and economic problems and sustainable development.

Keywords: *threat; national security; social security; social services; sustainable development.*

JEL classification: I31, J28

Бачити і робити нове – дуже велике задоволення.

Вольтер

*Безглуздо діяти по-старому,
а чекати нові результати.*

А. Ейнштейн

Вступ

В умовах глибоких трансформаційних процесів, які відбуваються в країні, на особливу увагу заслуговує проблема соціальної безпеки, що безпосередньо впливає на ефективність змін у всіх сферах суспільного життя. XXI століття характеризується поширенням інформаційних потоків, стрімким розвитком нових технологій, у тому числі пов'язаних із пізнанням і розвитком науково-техноємних галузей промисловості в розвинутих країнах світу. Розвиток науково-технічного прогресу, як свідчать численні дослідження, сприяє появі різного роду небезпек, обумовлює зростання втрат від небезпечних впливів, у тому числі й загальнонаціонального масштабу. Так із збільшенням масштабів будівництва видовищних підприємств, зростанням їх ролі у піднесенні культурного рівня життя населення виникає низка труднощів і проблем, пов'язаних із дотриманням необхідної безпеки людей, які відвідують ці заклади. Особливо небезпечними є об'єкти із масовим перебуванням людей, до числа яких належать культурно-видовищні заклади. Скажімо, гасити пожежі у культурно-видовищних закладах* надзвичайно складно. Адже тут наявна велика кількість людей і техніки (у тому числі вентиляційних систем, що у разі пожежі прискорюють поширення вогню), а також бібліотек, виставок тощо.

Статистика свідчить, що в результаті лише пожежі в Україні, які, на жаль, спалахують кожні 5 хвилин, у вогні гине одна людина і 20 людей отримують опіки та травми; в попіл і дим перетворюються величезні цінності, накопичені роками наполегливої праці наших громадян. Тому боротьба з небезпечними чинниками життєдіяльності людини, тобто створення для неї соціально безпечних умов є надзвичайно важливою й актуальною проблемою.

Термін «безпека» застосовується, як правило, стосовно держави. Проте останнім часом кожна людина відчуває стрімке примноження викликів, які загрожують комфортному, безпечному її існуванню. Відбувається збільшення зон нестабільності. На жаль, останнім часом в Україні значно зросла організована злочинність, у тому числі кіберзлочинність. Все це негативно позначається на національній безпеці та сталому розвитку.

Ще в 1992 р. Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос-Галі у доповіді «Порядок денний для світу» підкреслював необхідність досягнення цивілізованого сталого розвитку та гарантування безпеки життєдіяльності кожної людини.

Серед перших фахівців, які досліджували цю проблему, були представники Римського клубу, створеного у 1968 р. як неформальна організація математиків, економістів, екологів, соціологів, фахівців з управління. Результати їх досліджень спрямовані на дотримання безпеки життєдіяльності всього людства. У документі Конференції ООН (1992, Ріо-де-Жанейро) «Порядок денний XXI століття» підкреслюється, що для досягнення стабільного соціального, економічного та екологічного розвитку суспільства необхідним є глобальне партнерство держав.

Значний доробок у цьому контексті мають такі науковці, як: Ареф'єва О., Барановський О., Березін М., Бичко І., Бланк І., Генсова Є., Гуленков М., Давидюк О., Демент'єв В., Донець Л., Задорожний Г., Іванота Т., Ільїн І., Козаченко Г., Лукашевич М., Мезенцева Н., Мельник А., Мунтіян В., Михайлов В., Михальченко М., Недолішній П., Новак Н., Олуйко В., Пазенюк В., Покропивний С., Попов М., Радченко Я., Реверчук М., Рибалко В., Ситник Г., Скуратівський В., Тумар М., Чернявський А., Шахов В., Шевцов О., Шира Т.,

* *Це театри, палаци та будинки культури, клуби, кінотеатри, цирку тощо.*

Штельмах О., Якубовський О. та інші.

Водночас, на нашу думку, ще недостатньо досліджені питання щодо місця та ролі соціальної безпеки у забезпеченні як національної безпеки загалом, так і сталого розвитку країни.

Національна безпека – це система, в якій безперервно взаємодіють інтереси особи, суспільства, держави й загрози цим інтересам. До основних її елементів фахівці відносять політичну, економічну, соціальну, інформаційну, науково-технологічну, екологічну, гуманітарну та воєнну безпеку. Загрозами національній безпеці виступають такі дії, що ускладнюють або ж унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення національної безпеки країни.

Мета статті

Метою нашого дослідження є розкриття шляхів забезпечення соціальної безпеки через реалізацію соціально орієнтованої економіки, визначення її ролі у вирішенні завдань щодо формування сталого соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасне середовище життєдіяльності людини, як зазначалось вище, містить багато джерел небезпек. Нині фахівці називають понад 150 найменувань можливих небезпек, які негативно впливають на людину. Експерти згрупували їх наступним чином (рис. 1).

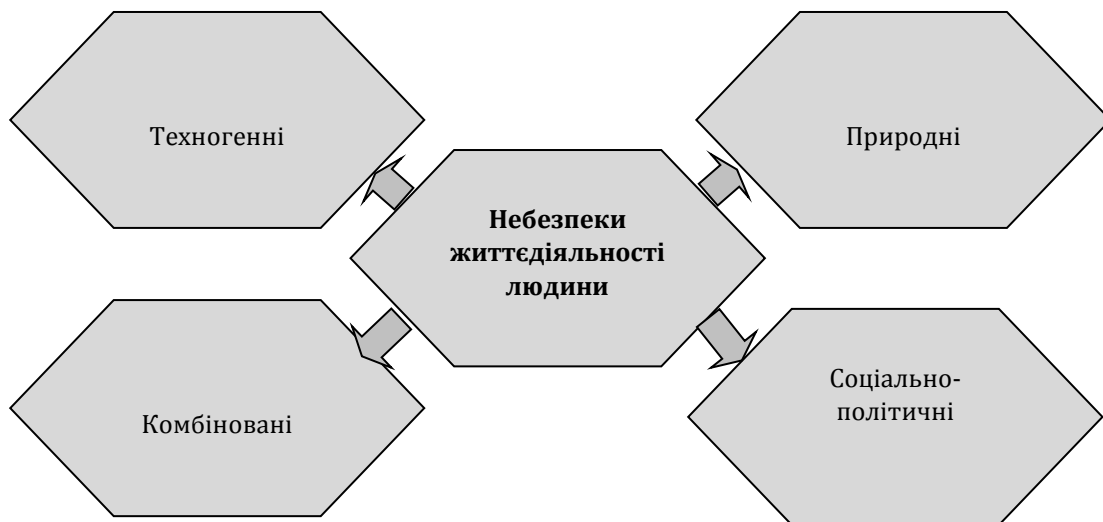

Рис. 1. Групування можливих небезпек, що негативно впливають на людину

Від їх впливу суспільство зазнає великих утрат у вигляді людських жертв, матеріальних збитків, руйнування довкілля. До речі, кількість осіб, які загинули від дії різних небезпек, в Україні у 9-12 разів є більшою, ніж у розвинутих країнах. Серед причин цього – недоліки у розвитку соціальної складової національної безпеки.

Поняття «соціальна безпека» у науковій літературі почало формуватись ще в кінці 90-х років минулого століття. Ця категорія була задекларована у Всесвітній Соціальній Декларації (1995 р.), яка торкалась соціальних аспектів сталого розвитку, покликаних забезпечити соціальну безпеку у світі.

Попри те, що вказане поняття вживається доволі часто, воно ще й досі не отримало однозначного розуміння. Водночас дослідники єдині в тому, що «соціальна безпека» – поняття досить складне й багатовимірне, яке має значний вплив на забезпечення сталого розвитку суспільства. Останній досягається, як засвідчує досвід, завдяки балансу індексів соціальних груп і виступає як критерій стану суспільного життя, як оцінка рівня суспільної злагоди.

Сталий розвиток у цьому контексті розглядається нами як відсутність у суспільстві реальних загроз насилля, наявність у державі можливостей спалаху різних форм конфліктів. Соціальна безпека впливає на ефективність вираження державною владою своїх управлінських функцій.

Соціальна безпека тісно пов'язана із забезпеченням особистої безпеки. Від останньої залежать перш за все стан здоров'я населення, рівень освіти та духовного розвитку тощо. Ці складові соціальної безпеки лежать в основі забезпечення економічної та кадрової безпеки, ефективного використання останніх через підвищення кваліфікації, створення сприятливого робочого клімату, забезпечення сталого розвитку.

Високий рівень соціальної безпеки входить у систему першочергових пріоритетів країн, які вирішують різні завдання соціально-економічного розвитку. У своїй основі цей процес має об'єктивні тенденції, зумовлені всім ходом суспільного розвитку й підпорядковані еволюції людини як кінцевої мети будь-якої соціально-економічної активності. Здійснення заходів соціальної безпеки спрямоване на запобігання небезпеці й можливим загрозам, на завчасне зниження їхнього негативного впливу [2].

Соціальна безпека пов'язана передусім із дотриманням соціальних стандартів, серед яких найважливішими варто назвати наступні:

- стандарти соціальної структури, що пов'язані з подоланням бідності та формуванням середнього класу;
- стандарти зростання людського потенціалу, зокрема зростання тривалості життя та рівня освіти;
- стандарти рівня життя, зокрема підвищення купівельної спроможності населення;
- стандарти якості трудового життя;
- стандарти захищеності сім'ї, материнства та дитинства;
- стандарти послуг охорони здоров'я;
- освітні стандарти, що передбачають забезпечення реальної доступності якісної освіти;
- стандарти послуг сфери культури;
- екологічні стандарти тощо.

Соціальна безпека передбачає необхідність формування та реалізації на кожному підприємстві соціально орієнтованої політики, спрямованої на визнання людини найвищою цінністю.

Нинішня структура економіки нашої держави, яка десятками років формувалась без урахування інтересів населення, не відповідає потребам людини, не забезпечує нормальних умов життя. На території України наявні величезні обсяги відвалів породи, шлаків, шкідливих викидів у воду та в атмосферу, що зумовлює несприятливі умови навіть для проживання людей. Небезпеку для життя населення нерідко зумовлюють й соціальні джерела. До останніх належать низький духовний і культурний рівень, пияцтво, алкоголізм, злочинність, жебрацтво тощо.

Тому вкрай важливим є унеможливлення вищезазначених небезпек, зниження ймовірності ризику до припустимого рівня, тобто забезпечення необхідного стану соціальної безпеки. До речі, створення соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення підвищення рівня життя і добробуту населення визначено як нагальне завдання політики національної безпеки в затвердженій Указом Президента України Стратегії національної безпеки України. А Законом України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) окреслюються основні напрями державної політики щодо питань соціальної сфери, які потребують першочергової уваги.

Сьогодні поняття «соціальна безпека» широко використовується у загальнодержавних документах, зокрема в Декларації про державний суверенітет України, де воно розглядається як стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих інтересів як кожної особистості, так і суспільства загалом як від внутрішніх, так і від зовнішніх загроз. Останні розглядаються як можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, важкого для будь-кого. Загроза означає безпосередньо можливість заподіяти збитки, зазіхання на надбання, цінність, інтерес, що охороняється відповідним правом. Загроза може бути потенційна або реальна залежно від ступеня ескалації напруженості в протистоянні суб'єктів. Вона, як правило, є наслідком певної небезпеки.

Соціальні небезпеки зумовлені багатьма чинниками, зокрема: економічними, політичними (поява та розвиток кризових явищ у політикумі може бути поштовхом до посилення диференціації рівнів соціальної безпеки у випадку, коли представництво політичних уподобань має чітко виражений характер); екологічними (неефективна державна політика у сфері екологічної безпеки, тривала відсутність дієвих механізмів вирішення питань екологічного забруднення території суперечить основним настановам сталого розвитку). Останні проблеми успішно розв'язати без подолання економічних проблем практично неможливо.

Реальну загрозу соціальній безпеці нашої держави становлять:

- бідність (в Україні близько 10 % населення знаходиться у стані застійної бідності, що є небезпечним для стабільності соціально-економічної системи);
- значна майнова диференціація, що, як показало електронне декларування доходів депутатів і чиновників, формує зневіру населення до влади, до обраного Україною шляху соціально-економічного розвитку;
- відчуженість значної частини населення від суспільного життя (все частіше у населення, насамперед у молоді, з'являється бажання залишити батьківщину й емігрувати до більш розвиненої країни) тощо.

До речі, соціальне відчуження визнано однією з найбільш актуальних проблем сучасності, загостренню якої сприяла глобальна економічна криза, незавершеність інституціональних перетворень у соціальній сфері.

Забезпеченню соціальної безпеки в нашій країні сприяє реалізація Законів України, зокрема «Про захист населення й територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», а також «Про правовий режим воєнного стану». Адже сьогодні в державі практично йде війна, під час якої можуть обмежуватись певні гарантії та свободи громадян [5; 7].

У Концепції національної безпеки України соціальна безпека характеризується як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що має необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей [8]. Водночас слід зазначити, що, скажімо, у Законі «Про основи національної безпеки» відсутня категорія «соціальна безпека».

Соціальна безпека нерідко у наукових публікаціях подається як інструментарій оцінки ступеня реалізації цілей соціальної політики, її адекватності існуючим потребам й інтересам людини і суспільства. І, як зазначалось вище, тісно пов'язана з іншими видами безпек. Так, скажімо, Сілласте Г. вважає, що поняття «соціальна безпека» і «соціальна політика» – невіддільні одне від одного [12]. Тому, враховуючи, що соціальна безпека є надзвичайно широким явищем, то для обґрунтування шляхів подальшого його розвитку доцільно обрати певну площину її вивчення, що дозволить більш чітко побачити предмет дослідження.

Як відомо, в Конституції України записано, що наша країна є соціальною державою, важливою складовою якої виступає соціальна безпека. А це значить, що вона характеризується імунітетом до впливу внутрішніх і зовнішніх умов, які порушують процес суспільного розвитку, підбивають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають підвищення соціальної напруженості в суспільстві. Остання ж, як засвідчує світовий досвід, становить загрозу самому існуванню держави, а тим більше її сталому розвитку.

У цих умовах важливо створити такі передумови для життєдіяльності громадян, при яких відсутній шкідливий вплив факторів на людину, ризик шкоди чи ушкодження обмежених механізмами державного управління, що забезпечується за допомогою організаційно-правових норм; відсутній ризик, пов'язаний з можливістю завдання будь-якої шкоди при дотриманні вимог соціальної, державної, національної безпеки, при цьому не порушуються Закони України [15].

Для покращення стану соціальної безпеки в нашій країні необхідними також є розробка та здійснення збалансованої соціо-еколого-економічної політики, що передбачала б забезпечення відчутних змін у структурі виробництва шляхом активного використання новітніх виробничих технологій, застосування яких перш за все звело б до мінімуму обсяги шкідливих викидів у довкілля.

Попри наявність законів, інших нормативно-правових документів світова практика свідчить, що забезпечити стовідсоткову соціальну безпеку в будь-якій країні практично неможливо. Проте наблизитись до цього необхідно постійно. Це потребує володіння статистичними даними, що характеризують: стан грошових доходів на душу населення, рівень оплати праці (середньомісячної), індекс споживчих цін на товари та послуги, величину мінімального споживчого кошика, межі малозабезпеченості, показників соціальних гарантій малозабезпеченим верствам населення, відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, відношення сукупних витрат 10 % найбільш забезпечених до 10 % найменш забезпечених; частка витрат на харчування, безробіття тощо*.

В Україні продовжує залишатись низький рівень оплати праці, у тому числі висококваліфікованої, високий індекс бідності**, міграційні та еміграційні процеси, недостатні є захист і підтримка здоров'я населення, що, безперечно, зумовлює зменшення чисельності населення в Україні.

Тому можна із впевненістю сказати, що сталий соціально-економічний розвиток України значною мірою залежить від стану соціальної безпеки, що передбачає збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства та держави; зростання індикативного регулювання соціальних процесів; основних показників розвитку соціальної сфери та її інфраструктури.

Все це потребує:

- постійного здійснення моніторингу розвитку соціально-економічної ситуації в країні;
- забезпечення поєднання процесів розробки стратегії соціальної безпеки та прийняття відповідних рішень на загальнодержавному рівні з урахуванням того, що технологія соціальної безпеки має визначити відповідні функції та вимоги до всіх суб'єктів соціальної безпеки, що сприяють її забезпеченню у контексті реалізації загальнонаціональних інтересів і пріоритетів, що

* Пороговим рівнем безробіття, за твердженням Міжнародної організації праці, є 10 %. В Україні 40 % із непрацевлаштованих чекають можливості виїхати з України, 43 % – прагнуть працевлаштуватись за кордоном.

** За методологією ООН, бідними вважаються ті громадяни, добові видатки яких складають менше 14 дол. США. В Україні в цю групу нині входять 80 % населення.

унеможливають у подальшому розвиток конфліктогенного потенціалу суспільства та держави. При цьому доцільно дотримуватись наступних принципів:

- верховенство норм чинних законів;
- додержання балансу суспільних інтересів у зіставленні з інтересами держави та окремо взятої особистості;
- взаємна відповідальність усіх членів суспільства перед державою та держави перед усіма членами суспільства;
- дотримання організаційно-економічних, політичних і правових норм і умов розвитку суспільства, які забезпечують органи державної влади та посадові особи, що беруть участь у розробці зовнішньої та внутрішньої політики соціальної безпеки, через внутрішню політику для формування загальних соціальних стандартів і нормативів відповідно до вимог Державного класифікатора та Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [4].

Результати соціологічних досліджень щодо стану соціальної безпеки як в Україні, так і в інших, навіть високорозвинених країнах дають підставу стверджувати, що сьогодні вкрай важливими та необхідними для кожної людини є знання щодо її поведінки у ситуаціях:

- воєнних дій;
- терористичних актів;
- техногенної / природної катастрофи;
- великого скупчення людей;
- ураження струмом, опіками;
- отруєння хімікатами, ліками, газом тощо.

У цьому контексті потребують, перш за все в молодіжному середовищі, поглиблення знань щодо надання психологічної підтримки у разі надзвичайних ситуацій, наявності радіоактивного випромінювання, володіння правилами безпечного користування інформаційними технологіями, усвідомлення небезпеки, що несе вживання наркотиків та алкоголю. Подоланню останнього має сприяти активне дотримання етичних і моральних норм, правил здорового способу життя, загартування організму тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, соціальна безпека в країні – це стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу різного роду небезпек, загроз тощо. Соціальну безпеку характеризують показники щодо якості життя населення, його матеріального добробуту, умов проживання, стану соціального середовища, рівня освіти, охорони здоров'я, екологічної ситуації, демографічної ситуації тощо.

А тому, як зазначається у Концепції національної безпеки України, пріоритетними напрямками діяльності у сфері соціальної безпеки держави мають стати:

- створення умов для забезпечення гідного рівня життя населення, зміцнення трудового потенціалу, формування середнього класу;
- недопущення надмірної диференціації суспільства за рівнем доходів;
- надання адресної підтримки незахищеним верствам населення;
- забезпечення всебічного розвитку освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я, що сприятиме зміцненню людського капіталу – важливого чинника сталого розвитку країни.

При цьому не слід забувати, що в умовах глобалізації соціальна політика, яка раніше здійснювалась, як правило, у межах окремої політики, набуває рис наднаціонального та транснаціонального характеру. Це потребує трансформації ролі кожної держави у розв'язанні соціальних проблем, у зменшенні впливу соціальних загроз, у тому числі за рахунок активного використання таких підходів, як адресність, селективність, індивідуалізація у вирішенні зазначених проблем. При цьому мають використовуватись ресурси як державні, так і недержавні. До речі, у США, Великобританії, Франції, Німеччині ресурси недержавних організацій формують 10 % ВВП і забезпечують більше 4 % робочих місць. Більшість своїх ресурсів вони формують від членських внесків та надання послуг державі чи безпосередньо клієнтам.

Дієвим механізмом соціального життєзабезпечення людини – основного суб'єкта соціального розвитку – незалежно від змін у суспільно-політичному житті держави може бути система соціальних гарантій і стандартів. Індикаторами соціальної безпеки можуть бути: співвідношення між рівнем доходів різних соціальних груп; створення механізму підтримки соціальних пропорцій у суспільстві тощо [15]. Дотримання такого підходу сприятиме сталому розвитку країни.

Список літератури

1. Гайченко, В. А. Основи безпеки життєдіяльності людини: навч. посіб. / В. А. Гайченко, Г. М. Коваль – К.: МАУП, 2002. – С. 26.
2. Данилишин, Б. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник НАН України. – 2010. – №1. – С. 20-28.

3. Джигирей, В. С. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / В. С. Джигирей – Львів: Афіша, 1999. – 254 с.
4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс]: закон України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.
5. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та промислового характеру [Електронний ресурс]: закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1809-14>.
6. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
7. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс]: закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
8. Коленда, Н. В. Соціальна безпека населення та її основні складові [Електронний ресурс] / Н. В. Коленда. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/776.pdf>.
9. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» / В. О. Кузнецов, В. В. Мухін, О. Ю. Буров [та ін.] // Інформаційний вісник. Вища освіта. – К.: Вид-во наук. -метод. центру вищої освіти МОНУ, 2001. – № 6. – С. 45.
10. М'ягченко, О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства: навч. посіб. / О. П. М'ягченко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 384 с.
11. Новікова, О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи їх вирішення / О. Ф. Новікова. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.
12. Силласте, Г. Безопасность российской семьи и перспективы развития социальной работы / Г. Силласте // Безопасность. – 2002. – №60. – С. 88-95.
13. Соціальна безпека: пошук нової парадигми: зб. наук. статей. – К. ; 2004. – 172 с.
14. Приятельчук, А. О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин / А. О. Приятельчук, О. М. Іщенко // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2010. – №19. – С. 135-140.
15. Шевчук, П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. – С. 108-109.

References

1. Haychenko, V. A., and Koval', H. M. (2002). *Osnovy bezpeya zhyttediyalnosti lyudyny* [Fundamentals of Safety Rights: a tutorial], MAUP, Kyiv, Ukraine.
2. Danylyshyn, B. and Kutsenko, V. (2010). Social Security – the foundation of sustainable development. *Visnyk NAN Ukrainy* [Herald of NAS of Ukraine], 1, 20–28.
3. Dzhyhyrey, V. S. (1999). *Bezpeka zhyttediyalnosti* [Life Safety: a tutorial]. Lviv: Afisha.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000). *The Law of Ukraine "On state social standards and state social guarantees*. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000). *The Law of Ukraine "On protection of population and territories from emergency situations of technogenic and industrial nature*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1809-14>.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003). *The Law of Ukraine "On National Security of Ukraine"*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000). *The Law of Ukraine "On legal regime of martial law"*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
8. Kolenda, N. V. *Sotsialna bezpeka naseleण्या ta yiyi osnovni skladovi* [The social security of the population and its main components]. Retrieved from: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/776.pdf>.
9. Kuznetsov, V. O., Mukhin, V. V., Burov, O. Yu. (2001). The concept of education directly "Safety of human life and activity". *Informatsiynyy visnyk. Vuchsha osvita* [Newsletter. Higher Education]. 6, 45.
10. Myahchenko, O. P. (2010). *Bezpeka zhyttediyalnosti lyudyny ta suspil'stva* [Safety of human life and society]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury.
11. Novikova, O. F. (1997). *Sotsialna bezpeka: organizatsiyno-ekonomichni problemy i shlyakhy yikh vyrishennya* [Social Security: organizational and economic problems and their solutions]. Donetsk: IEP NAS of Ukraine.
12. Sillaste, G. (2002). Security of the Russian family and prospects of development of social work. *Bezopasnost'*, 60, 88–95.
13. Collection of scientific articles (2004). *Sotsial'na bezpeka: poshuk novoyi paradyhmy* [Social security: search for a new paradigm], Kyiv, Ukraine.
14. Pryyatelchuk, A. O. and Ichshenko, O. M. (2010). Social Security in the context of managing the development of public relations. *Al'manakh. Filosofs'ki problemy humanitarnykh nauk* [Almanac. Philosophical problems of the humanities], 19, 135–140.
15. Shevchuk, P. I. (2003). *Sotsial'na polityka* [Social policy]. Lviv: Svit.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2017 р.